

nia, domácnosť a rodina a ich poslanie v spoločnosti ako malých kolektív; domy, byty, ich vybavenie, zaľudnenosť a nájomné; osídlenie obyvateľstva a klasifikácia obcí; program sčítania, enumerácia a spôsob spracovania výsledkov.

Z uvedeného prehľadu hlavných myšlienok diela vyplýva, že autori systematicky, i keď v zhustenej forme, rozoberajú všetky dôležitejšie demografické údaje o obyvateľstve, jeho ekonomickú diferenciaciu a rozvoj, ako aj jeho geografické rozmiestnenie, materiálne vybavenie malých kolektív a pod.

Osobitne treba vidieť prínos práce v tom, že v nej autori v duchu navrhovanej novej koncepcie sčítania ľudu riešia mnoho dôležitých otázok nielen teoretického, ale aj metodologického charakteru, čím sa kniha stáva významnou pomôckou všetkým, ktorí majú do činenia s prípravou a uskutočňovaním sociálnych výskumov. **M. Katriák**

● AKO ČLOVEK POZNÁVA SVET.* Túto knihu môžeme charakterizovať ako populárny náčrt marxistickej teórie poznania. Jej poslaním nie je prinášať nejaké od základu nové a objavné zoznamy, ale skôr podať prístupný a dobre zrozumiteľný výklad bežnej gnozeologickej problematiky, spestrený hojnými príkladmi z politického života, z dejín vied i z hospodárskej výstavby.

Osnova a postup knihy sú asi takéto: rozoberajú sa v nej také otázky ako zmyslové poznanie (pocity, vnemy), racionálne poznanie (pojmy, sudy, analýza, syntéza, porovnávanie), ďalej úloha jazyka, emócií, kritiky a sebakritiky v procese poznania. Okruhom problematiky i postupom spracovania sa kniha podobá ostatným príručikám, venovaným teórii poznania.

Čo však v tejto knihe markantne vystupuje do popredia, je mimoriadne prehľadný a jasný spôsob výkladu a usporiadania látky. Najdôležitejšie myšlienky sú zdôraznené výrazným písmom, a tým sa kniha stáva didakticky veľmi pôsobivou.

Príjemne prekvapuje zaradenie state o predvídaní. Doterajšie publikácie z odboru teórie poznania venujú pomerne málo pozornosti predvídaní, ktoré je tak dôležité pre ľudský život. Predvídanie je totiž základom cieľavedomej, svet pretvárajúcej praktickej ľudskej činnosti.

* K. I. Beljajev, *Jak člověk poznává svět*, Praha 1961, 91.

Autor samozrejme nerieši problematiku predvídaní v celej šírke a zložitosti; v záujme zachovania proporcií jednotlivých statí podáva len jej hlavné obrysy.

Podľa našej mienky je v knihe pomerne slabo rozpracovaná kapitolka o úlohe jazyka v procese poznania. Tejto zložitej otázke venuje autor len niekoľko rámcových poznámok.

Vcelku knihu pre jej didaktické prednosti môžeme odporúčať nielen začiatočníkom, ale aj pokročilejším záujemcom o filozofiu.

Július Švihran

● NA UVÁŽENIE, KEĎ IDE O MORÁLKU. O problémoch morálky písalo a hovorilo sa vždy hodne a rozlične. Nielen preto, že záležitosti mravného a kultúrneho spoložovania boli vždy v popredí záujmu mysliteľov, ale i preto, že ľudia každú kritiku spoločenského diania začínajú najčastejšie hodnotením javov z pozícií vlastnej morálky. O otázkach morálky píše a hovorí sa však v socialistických krajinách posledne vo zvýšenej miere. Iste to vyplýva aj zo skutočnosti, že sa s postupom ko komunizmu, v súvisi s odovzdávaním niektorých funkcií štátu spoločenským organizáciám atď. zvyšuje funkcia morálky ako regulátora vzťahov medzi ľuďmi. Teší človeka, keď sa pritom neopakujú výroky klasikov marxizmu-leninizmu o morálke, ale sa skúma reálny proces vzniku novej morálky v teórii i praxi.

Podnetný v tomto ohľade je článok St. Soldenhoffa *Či potřebujeme mravný katechismus*.* Autor článku vystupuje proti názorom, podľa ktorých slabosťou marxizmu je, že nemá vypracovaný nejaký svoj morálny katechizmus, kódex mravných noriem a oponuje i preceňovaniu sily propagandy mravných ideí. Píše: „Prejavy zla v živote našej spoločnosti pripisujú sa predsa dosť často údajne veľmi rozšírenej mravnej dezorientácii ako hlavného predpokladu škodlivej praxe. Takýto názor — všeobecne hovoriac — nezdá sa byť presvedčivým. Najbežnejšie postrehy nás učia, že samotná kvalifikácia spoločenských faktov z hľadiska ich súladu alebo nesúladu s cieľmi socializmu nenastoluje zvláštne ťažkosti... Hlavné formy spoločenského zla, ktoré stretávame v našom živote, sú už asi vyčerpávajúco zinventarizované v čítaní väčšej časti verejnej

* Stanislav Soldenhoff, *Czy potrzebny jest nam katechizm moralny*, Nowe drogi 1961, č. 4.

mienky...“ K realizácii socialistických mravných noriem chýbajú podľa autora v súčasnom období predovšetkým činitelia, ktorí by zabezpečovali ich plnenie. „Preceňovanie konštruktívnej úlohy propagandy morálnych ideí spája sa obyčajne s tendenciou mechanického chápania vzťahu medzi obsahom morálneho presvedčenia s praxou. Podľa toho názoru poznanie a akceptovanie poznánych mravných ideí sú jedinou a dostatočnou podmienkou toho, aby im človek zostal verný v životnej praxi... Uznávaným ideám musia prísť na pomoc prostriedky, ktoré zabezpečia harmonickú prax. Podmienkou uskutočnenia morálnych noriem, ktoré spoločnosť prijala, musí byť taktiež sankcia verejnej mienky ako prostriedku dodatočného, ale nutného regulovania... Nie nedostatok noriem, ale obchádzanie a narušovanie — najčastejšie vedomé — noriem, ktoré väčšina uznala za správne, je často črtou nášho života, črtou konečne veľmi tradičnou.“ Na záver článku zaoberá sa autor spôsobom vytvorenia prostriedkov, ktoré by prispeli k odstráneniu tejto črty života.

A naozaj, vari i týmto smerom treba obracať našu pozornosť pri úvahách o otázkach mravnosti. Ako dosiahnuť, aby sa nekázala voda a nepilo pritom víno?

(ak)

● **PROTI IRACIONALIZMU V ESTETIKE.** Známy sovietsky kritik Michail Lifšic* reagoval v rokoch 1957 a 1958 dvoma polemickými staťami na antirealistické estetické názory významného juhoslovenského spisovateľa (literárneho kritika) Josipa Vidmara. Podstatou sporu je otázka významu svetonázoru pre umeleckú tvorbu.

Vidmarova estetická formula obsahuje v podstate tri tézy:

a) Hodnota umeleckého diela nezávisí od kvality umelcovho svetonázoru, čiže od toho, či svetonázorové zameranie umeleckého tvorcu je pokrokové alebo reakčné.

* M. Lifšic, *Umělec a světový názor*, Praha, Československý spisovatel 1960, 123 strán. Cena brož. Kčs 7,70.

b) Kritérium pravdy v umení je neadekvátne. V umení rozhoduje zaujatosť pre pravdu, významnosť myšlienky.

c) Umelecké dielo je zásadne nepreložiteľné do jazyka pojmov. Je „emocionálnym zázrakom“.

Túto formuláciu kvalifikuje M. Lifšic ako prejav iracionalizmu, významného ideového zdroja súčasného revizionizmu.

Proti tejto antirealistickej estetikej formule stavia M. Lifšic nasledujúcu formuláciu: „Vyskytujú sa geniálni umelci s reakčným svetonázorom, ale neexistuje umění lhostejné k revolučnému alebo reakčnému myšlenkovému zamäheniu“ (63).

Lifšic spresňuje charakteristiku „reakčný“. Rozlišuje reakčnosť podľa „formálneho“ a „skutočného“ obsahu. Toto spresnenie je nevyhnutné, pretože ináč by sme nevedeli pochopiť, ako umelec s reakčným svetonázorom môže produkovať geniálne diela. Reakčné svetonázorové zameranie by nebolo nijakou prekážkou ani na dosiahnutie najvyššej umeleckej méty a pokroková svetonázorová orientácia by neznamenala nijakú kladnú determináciu umeleckej hodnoty. Alebo inými slovami: pokrokovosť a reakčnosť by boli vo vzťahu k hodnote umeleckého diela faktormi neutrálnymi.

A naozaj Vidmar súhlasí s Lifšicovou formuláciou a považuje ju za potvrdenie svojej koncepcie, pričom však ignoruje Lifšicove rozlišovanie charakteristiky „reakčný“.

Podľa tejto terminológie (jej technickým nedostatkom je, že musíme vždy udávať, o akú reakčnosť ide, pretože ináč sa nevyhneme významovým komplikáciám) je napr. Tolstého román *Vzkriesenie* geniálnym umeleckým dielom, ale pritom ideove reakčným podľa „formálneho“ obsahu. Ako však charakterizovať touto terminológiou dielo, ako je *Vojna a mier* a vôbec vrcholné hodnoty svetového umenia? Je možné robiť takéto veci, hoc i s reakčným svetonázorovým zameraním podľa „formálneho“ obsahu? Nebol by to „emocionálny zázrak“?

Ako každá polemika i polemika, ktorej ideový obsah sme práve naznačili, problémy viac objasňuje, spresňuje a nastoľuje, ako rieši. V tom však spočíva primárny význam polemiky vo vývoji každej vedy.

J. P.